

8. De woonomgeving

1. De appreciatie van de directe woonomgeving

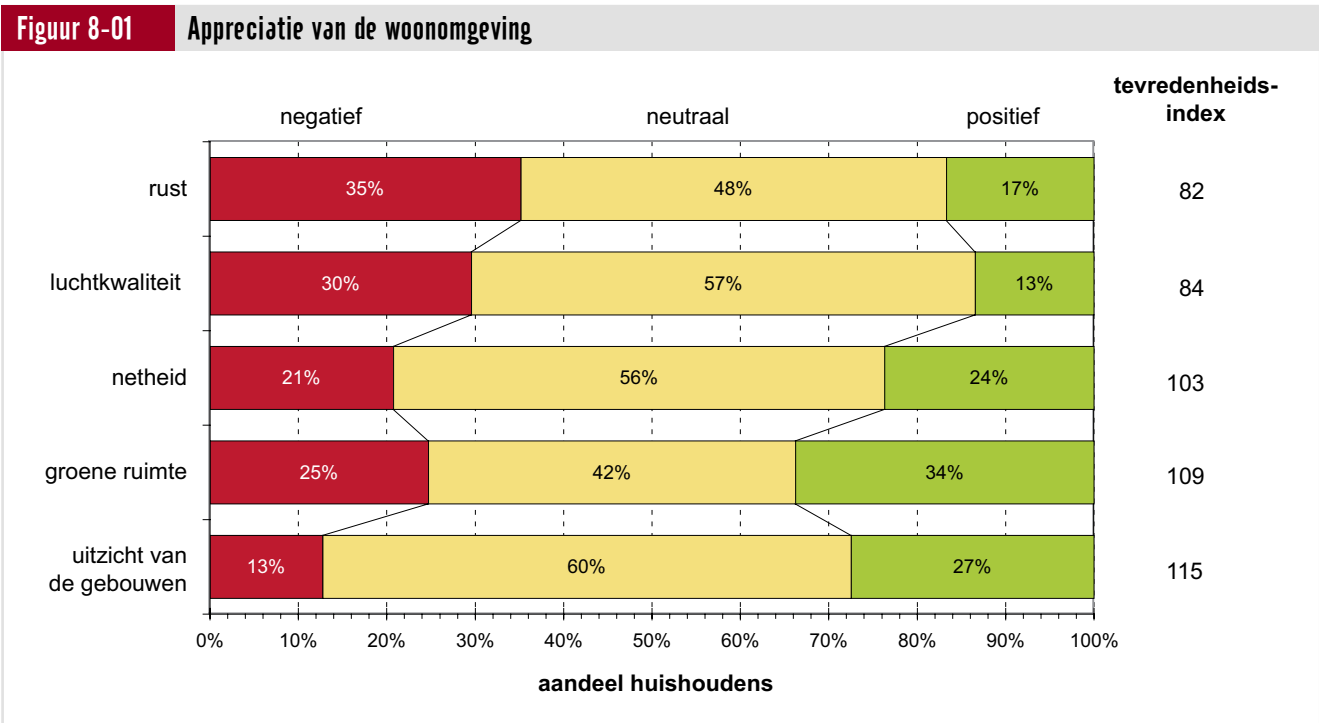
Benjamin WAYENS
Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire - ULB

De census van 2001 biedt voor het eerst de gelegenheid om op kleine schaal de appreciatie te onderzoeken die de Brusselaars hebben van hun omgeving. Het feit dat de hele wettelijk geregistreerde bevolking werd bevraagd, levert voldoende enquêtes voor een analyse tot op het niveau van de statistische buurt.

In de praktijk moest elk huishouden zich uitspreken over de manier waarop het de directe woonomgeving inschatte inzake het uitzicht van de gebouwen, de netheid, de luchtkwaliteit en de rust. Ze konden eveneens de faciliteiten (voorzieningen) van de buurt evalueren, waaronder de groene ruimte. De evaluatieschaal bestond uit drie niveaus: erg aangenaam, bevredigend of weinig aangenaam voor de omgeving; heel goed voorzien, normaal voorzien of slecht voorzien voor de faciliteiten van de buurt. De beoordelingen die zo werden verzameld, zijn appreciaties die variëren naar gelang van de huishoudens en zijn afhankelijk van het belang dat wordt gehecht aan de verschillende elementen.

Het begrip «buurt» wordt eveneens overgelaten aan de beoordeling van de respondenten en zal eveneens verschillen naargelang de context. De beoordelingen met betrekking tot een welbepaald aspect kunnen tot slot beïnvloed worden door een algemene tevredenheid of ontevredenheid. De census geeft ons dus een beeld van de manier waarop de bevolking haar woonomgeving ervaart, aan de hand van min of meer objectieve vaststellingen die gemoduleerd zijn door de appreciatie die ze ervan heeft.

De in kaart gebrachte tevredenheidsindex stemt overeen met het saldo van de positieve en de negatieve antwoorden. Het aandeel tevreden respondenten werd verminderd met het aandeel ontevreden respondenten. Dit verschil werd herschaald, zodat de waarde 100 overeenkomt met evenveel tevreden als ontevreden huishoudens. Als de waarde hoger is dan 100, zijn er meer tevreden huishoudens, als ze lager ligt dan 100, zijn er meer ontevreden huishoudens.

2. De appreciatie van rust

Om de appreciatie van de bevolking te kaderen, werden ook een aantal kaarten gemaakt van objectieve gegevens. Ze zijn afkomstig van andere delen van de vragenlijst van de census (tuin), van externe gegevensbanken (openbare parken) of van ramingen op basis van de topografie van het wegverkeer (geluidshinder). De confrontatie tussen de appreciatie van de bewoners en van de directere hinder- en blootstellingsindicatoren blijft echter moeilijk en onvolledig. Voor vele thema's, waaronder luchtverontreiniging, is het observatienetwerk op dit ogenblik niet fijn genoeg voor een cartografie op het niveau van de statistische buurten.

Ondanks het voorbehoud dat hierboven wordt gemaakt, is een fijne cartografie van de appreciatie van hun woonomgeving door de bewoners uitzonderlijk. Bovendien levert dit ruimtelijk coherente beelden op.

De antwoorden die betrekking hebben op de rust (lawaai, geluidshinder) geven duidelijk aan dat de problematiek ernstig is in het Brussels Gewest, waar om en bij de 35 % van de huishoudens klaagt over de rust in de buurt terwijl slechts 17 % zeer tevreden is. Dit wordt bevestigd door een tevredenheidsindex van slechts 82 voor het Gewest (figuur 8-01). Kaart 8-01a toont een duidelijke overheersing van de rode en de oranje kleur, die synoniem zijn van lage tevredenheid en dus van een omgeving die als ongunstig wordt ervaren.

Slechts weinig buurten worden heel aangenaam bevonden wat de rust betreft. Ze zijn geconcentreerd in het zuidoostelijke deel van het Brussels Gewest, in de buurt van het Zoniënwoud en in het zuiden van Ukkel. De buurten die lawaaiiger bevonden worden, zijn geconcentreerd in de eerste kroon, vooral in het westen van Sint-Gillis tot Schaarbeek, en ruimer gezien in de oudste en dichtst bevolkte stadsdelen. Bijzonder onrustige wijken liggen in de buurt van de Grote Markt en de grote centrale lanen, de omgeving van het Zuidstation, de industriële wijken rond de Bergensesteenweg, het centrum van Molenbeek, de noordwijk, Haren, Schuman, Naamse Poort, Kerkhof van Elsene, ... Deze korte inventaris toont het feit dat de appreciatie van de rust niet enkel het resultaat is van de factor lawaai, maar van meerdere factoren die eventueel samenkomen: lawaai van het wegverkeer en nabijheid van industrie voor de omgeving van de Bergensesteenweg (Kuregem-Birmingham), overvliegende vliegtuigen in Haren, toerisme en nachtleven in de buurt van de Grote Markt, zeer sterke residentiële densiteit met weinig comfortabele woningen in de oudste stadswijken... De gegevens van de Gezondheidsenquête 2001, die werd uitgevoerd door het Instituut voor Volksgezondheid, tonen overigens zeer goed aan dat het lawaai van het wegverkeer (29 % van de klachten) zeker de belangrijkste milieuhinder is, maar dat buurtlawaai (21 %) ook een belangrijke component is van de geluidshinder.

De vergelijking tussen de kaart van de appreciatie van de rust en deze van de blootstelling aan het lawaai van het verkeer (kaart 8-01) illustreert goed dat de appreciatie van de geluidshinder op het niveau van de statistische buurt slechts gedeeltelijk verklaard wordt door de blootstelling aan het verkeer. De kaart van de verkeershinder (kaart 8-01a) lijkt op het eerste gezicht heel verschillend te zijn van deze van de tevredenheid over de rust (kaart 8-01b). Er is desondanks een significante negatieve correlatie tussen deze twee variabelen op het niveau van de statistische buurten (-0,25) als men het aandeel van de bevolking berekent dat blootgesteld wordt aan verkeerslawaai van meer dan 60db per statistische buurt. Dit wordt berekend door het gemiddelde te nemen van de waarden voor het maken van cartografische modellen van het BIM in het kader van het Europees project Life, dat de configuratie van de gebouwen, de aard van de wegen en de intensiteit van

het verkeer integreert. De waarde van de statistische buurt houdt rekening met de interne verdeling van de bevolking die ertoe behoort, geschat op basis van de verdeling van de residentiële vloeroppervlakten (oppervlakten bestemd voor de huisvesting, rekening houdend met het aantal verdiepingen).

Hoewel men op het niveau van het Brussels Gewest niet dezelfde grote tegenstellingen aantreft, toont een diepgaandere vergelijking van de twee kaarten gelijkenissen op kleine schaal. De grote assen met veel verkeer worden gekenmerkt door rode zones op beide kaarten (Mettewie, Leuvense of Alsebergse steenweg, Winston-Churchilllaan of Kuregem bijvoorbeeld). De vergelijking van de twee kaarten toont echter dat de appreciatie van de rust in de buurt relatief is, wat een zeker «afvlakeffect» als gevolg heeft. Men kan immers in een heel rustige straat wonen in een buurt die over het algemeen lawaaiiger is. Het is dan gerechtvaardigd de wijk als weinig rustig te beoordelen. De kaart van de verkeershinder is gebaseerd op een theoretisch verspreidingsmodel en toont een schatting op de schaal van het weggedeelte. Alle bewoners van de rustige straat worden beschouwd als weinig blootgesteld en zullen de waarden van de statistische buurt naar beneden toe beïnvloeden. Bovendien mogen we niet uit het oog verliezen dat de eerste kaart de appreciatie van alle bronnen van rustverstoring meet, terwijl de kaart van de blootstelling aan lawaai slechts met één factor rekening houdt.

De geografie van de tevredenheidsindex inzake rust, integreert zeker elementen die verband houden met bronnen van lawaai die gekoppeld zijn aan transport en aan economische activiteiten, maar vertoont ook vele overeenkomsten met de huisvestingsstructuur (type, kwaliteit en densiteit van de bewoning). Een eenvoudige kruising met het type huisvesting toont aan dat appartementbewoners gemiddeld twee keer meer klagen over de rust in de buurt dan bewoners van vrijstaande woningen. Terwijl het woningtype bepalend is inzake burenhinder, wijzen de socio-economische kenmerken van de bewoners op hun vermogen om hun woning en hun residentiële omgeving te kiezen. Het is dan ook niet verbazend een sterke correlatie vast te stellen tussen de appreciatie van de woonomgeving en het socio-economische profiel van de buurt.

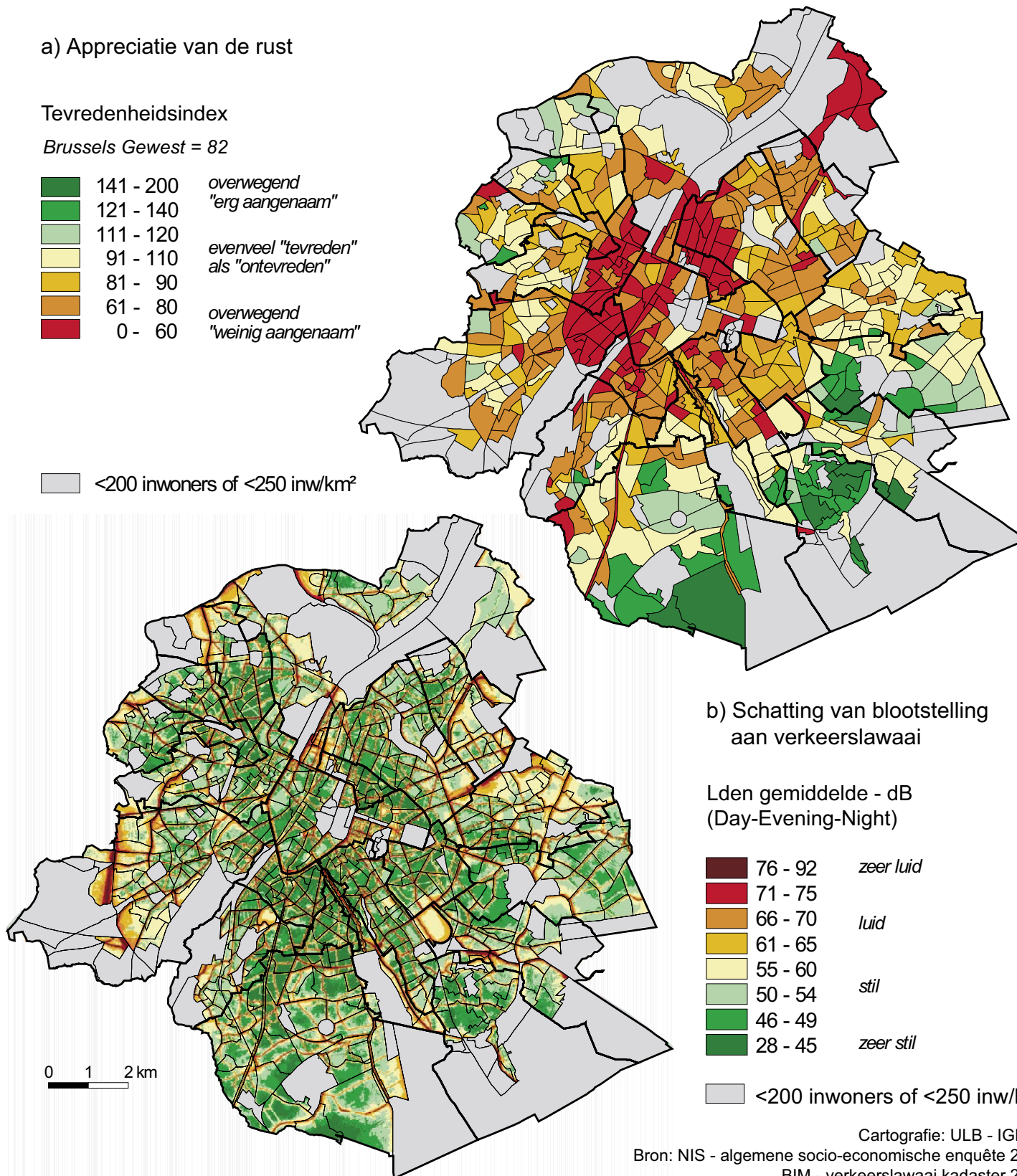
a) Appreciatie van de rust

Tevredenheidsindex

Brussels Gewest = 82

141 - 200	overwegend
121 - 140	"erg aangenaam"
111 - 120	
91 - 110	evenveel "tevreden"
	als "ontevreden"
81 - 90	
61 - 80	overwegend
0 - 60	"weinig aangenaam"

<200 inwoners of <250 inw/km²

Cartografie: ULB - IGEAT

Bron: NIS - algemene socio-economische enquête 2001

BIM - verkeerslawaaï kadaster 2001

3. De appreciatie van de luchtkwaliteit en van de netheid

Kaart 8-02a van de appreciatie van de luchtkwaliteit geeft een beeld dat de appreciatie van de rust sterk benadert. De tegenstelling tussen de zeer positieve beoordelingen van het zuidoostelijke deel en van de tweede kroon (van Woluwe tot Ukkel) enerzijds en de rest van het Brussels Gewest anderzijds is echter sterker. Opnieuw is er een concentratie van negatieve beoordelingen in de dichtst bevolkte en oudste stadsdelen, met inbegrip van de hellingen van de Zennevallei in Anderlecht en Vorst. Bepaalde concentraties van industrie (industriële zone Birmingham-Kuregem, stookoliedepots van de Brusselse haven) kunnen een verklaring zijn voor de eilandjes met een ongunstigere beoordeling op de kaart van de luchtkwaliteit.

De appreciatie van de netheid is over het algemeen veel gunstiger: de gewestelijke tevredenheidsindex bedraagt 103 tegenover 82 voor de rust en 84 voor de luchtkwaliteit. Hoewel de buurten met een overwegend positieve appreciatie veel talrijker zijn, vooral in het westen, ervaren de bewoners van de centrale buurten van het Brussels Gewest de netheid van hun woonomgeving vaker als weinig aangenaam. In deze zone ligt de tevredenheidsindex lager dan voor de luchtkwaliteit of de rust en er duiken interne verschillen op. Het lager gelegen gedeelte van Anderlecht en van Molenbeek alsook het westen van Schaarbeek en het hoger gelegen gedeelte van Elsene worden minder net ervaren dan het grootste gedeelte van Sint-Gillis of het centrale deel van de vijfhoek.

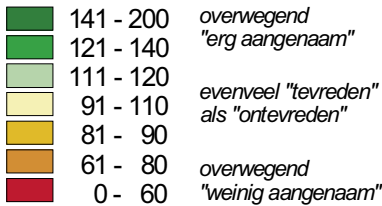
Kaart 8-02

Appreciatie van de luchtkwaliteit en van de netheid in de directe woonomgeving

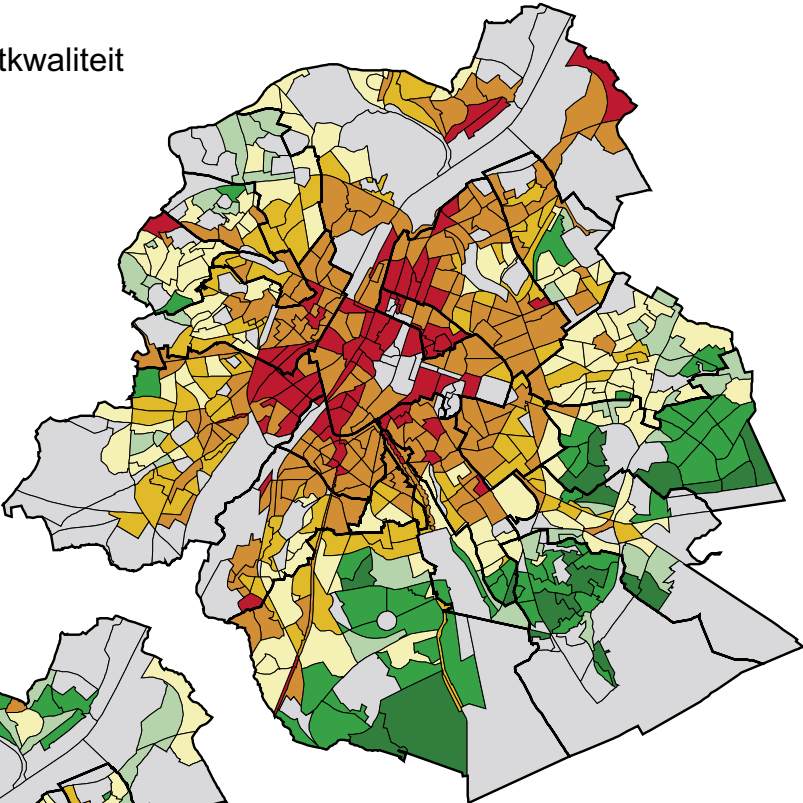
a) Appreciatie van de luchtkwaliteit

Tevredenheidsindex

Brussels Gewest = 84

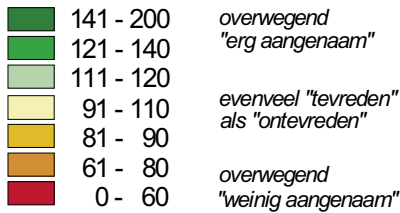
<200 inwoners of <250 inw/km²

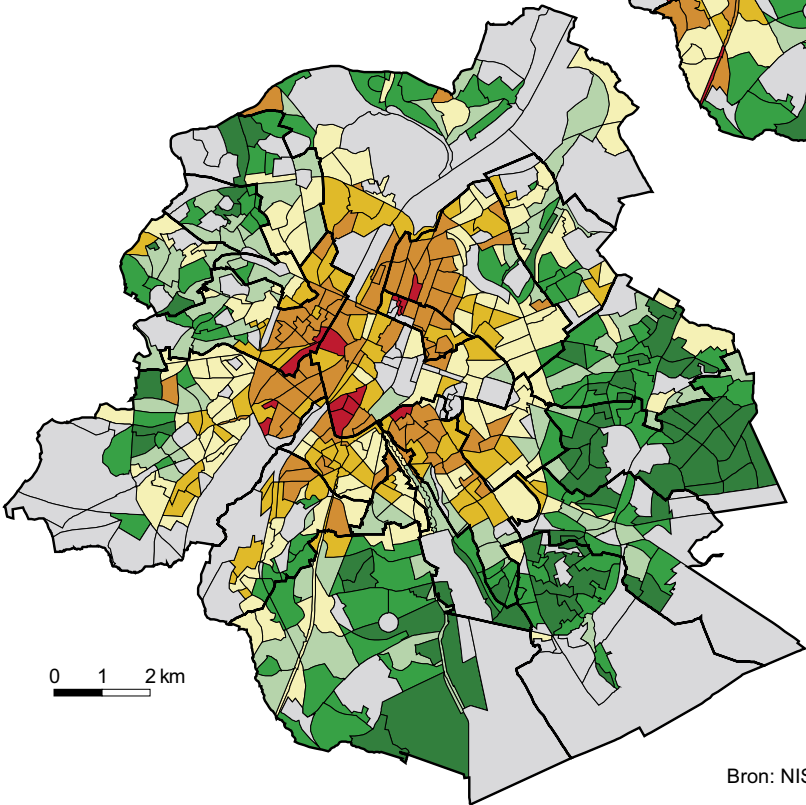
b) Appreciatie van de netheid

Tevredenheidsindex

Brussels Gewest = 103

<200 inwoners of <250 inw/km²

Cartografie: ULB - IGEAT
Bron: NIS - algemene socio-economische enquête 2001

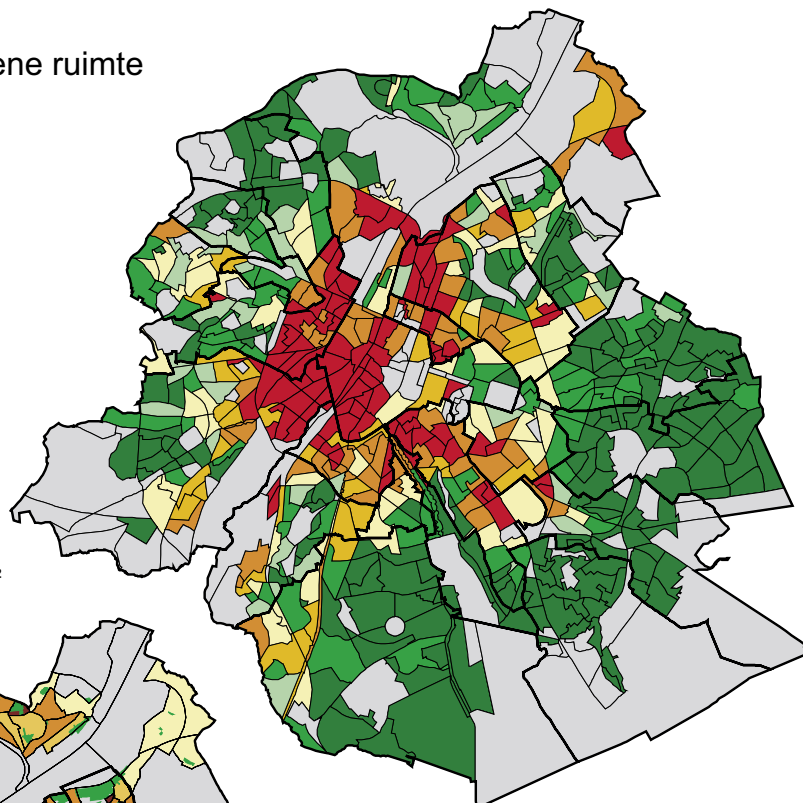
a) Appreciatie van de groene ruimte

Tevredenheidsindex

Brussels Gewest = 109

141 - 200	overwegend "erg aangenaam"
121 - 140	
111 - 120	
91 - 110	evenveel "tevreden" als "ontevreden"
81 - 90	
61 - 80	overwegend "weinig aangenaam"
0 - 60	

<200 inwoners of <250 inw/km²

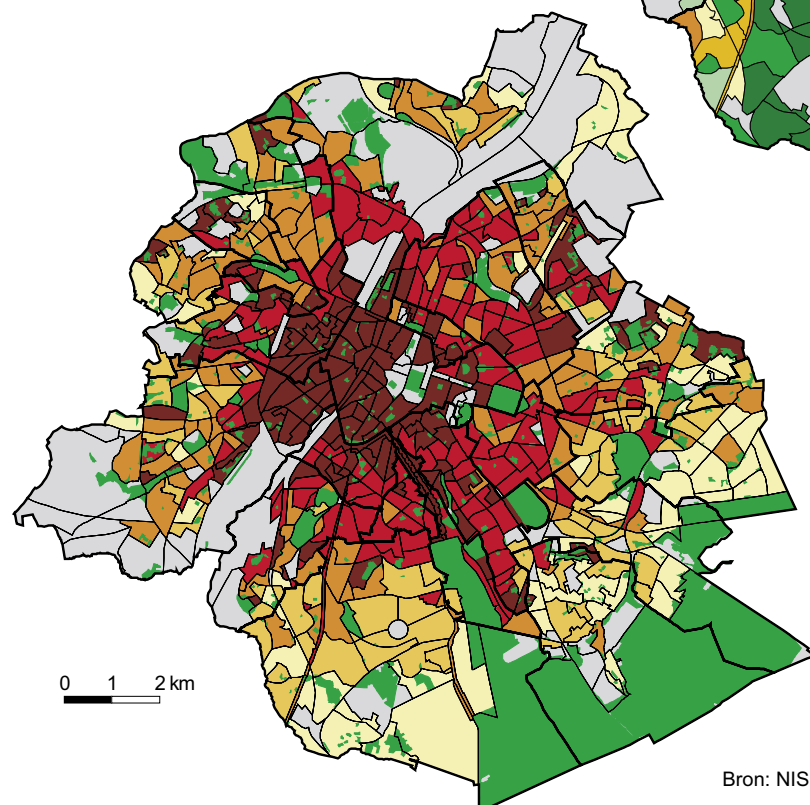
b) Privé-tuinen en openbare parken

Aandeel van de bevolking
zonder toegang tot een privé-tuin

Brussels Gewest = 63

86 - 100	
76 - 85	
61 - 75	%
41 - 60	
0 - 40	

openbare groene ruimte
(excl. sportterreinen)

Cartografie: ULB - IGEAT

Bron: NIS - algemene socio-economische enquête 2001

BIM - db groen netwerk

4. De appreciatie van de groene ruimte

De appreciatie van de groene ruimten is op gewestelijke schaal relatief positief: de tevredenheidsindex bedraagt 109, erg tevreden is 34 % van de huishoudens en slechts 25 % is ontevreden (figuur 8-01). Kaart 8-03 toont echter een bijzonder groot onevenwicht. De appreciatie per statistische buurt is hetzij erg positief, hetzij erg negatief. De gemiddelde waarden zijn eerder zeldzaam. De tegenstelling tussen de oude dichtbevolkte stad en de rest van het Brussels Gewest tekent zich duidelijk af. De appreciaties zijn zeer negatief in het centrum en in de eerste kroon, met de opmerkelijke uitzondering van de wijk rond de Marie Louizasquare. In het zuiden, in de as van de Zennevallei, stelt men duidelijk het positieve effect vast van het park van Vorst. In de Marie-Christinewijk is de beoordeling daarentegen duidelijk minder positief, ondanks de nabijheid van het koninklijk domein dat ontoegankelijk is voor het publiek. Ten westen van de ringspoorweg domineren de positieve beoordelingen, behalve in het historische centrum van Anderlecht. Ten oosten van de lanen van de middenring (Lambermont, Reyers), zijn de positieve appreciaties zeer opvallend, behalve in Haren, in de Reyerswijk, in het deel van Etterbeek dat het verst van het Jubelpark gelegen is en in het zuidwesten van Ukkel.

De geografie van de tevredenheid over het aanbod aan groene ruimte is een vrij getrouwe weergave van de reële ongelijkheden op het vlak van de toegang. Op de kaart over de toegankelijkheid tot een privé-tuin tekent zich ook een heel duidelijk contrast af tussen centrum en periferie. Het gebrek aan voor het publiek toegankelijke groene ruimte in de eerste kroon (zie kaart 8-03b) is trouwens overduidelijk, vooral in het westen. In deze zone is het aantal kinderen het talrijkst, de privé-tuinen het zeldzaamst, de woningen het dichtst bevolkt en de omgeving in het algemeen het minst gewaardeerd. In de tweede westelijke kroon spelen de groene ruimten wel duidelijk hun sociale rol: het aandeel van de bevolking dat toegang heeft tot een privé-tuin is beperkt, maar de tevredenheid over de groene ruimte is goed dankzij de aanwezigheid van vele middelgrote parken.

5. Een algemene appreciatie van de woonomgeving

De tevredenheidsindexen inzake rust, luchtkwaliteit, netheid, groene ruimte, maar ook het uitzicht van de gebouwen, zijn ruimtelijk voldoende gecorreleerd opdat een algemene tevredenheidsindex van de woonomgeving op het niveau van de statistische buurten kan worden afgeleid. De in kaart gebrachte index is het gemiddelde van de vijf tevredenheidsindexen en moet op dezelfde manier geïnterpreteerd worden: de indexen hoger dan 100 duiden op een eerder positieve appreciatie, de indexen lager dan 100 wijzen op een overheersing van de eerder negatieve appreciaties.

Kaart 8-04 vertoont zoals verwacht de centrum-periferie- tegenstelling die we terugvinden voor elk thema. De omgeving wordt als minst gunstig ervaren in het centrum van de stad en in de eerste kroon, vooral in de meest achtergestelde buurten (Kuregem, Laag-Molenbeek en westen van Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node en het noorden van Elsene). De Zennevallei in Vorst en het historische centrum van Anderlecht behoren ook tot de residentiële zones waar de omgeving als weinig gunstig wordt ervaren. In het zuidoostelijke deel (van Woluwe tot Ukkel) daarentegen, wordt de woonomgeving eerder aangenaam bevonden. In de tweede westelijke kroon van het Brussels Gewest zijn de appreciaties middelmatig met hier en daar eilandjes waar de appreciatie beter is (westen van Jette en Ganshoren, zuiden van Sint-Agatha-Berchem, wijk Scherdegemaal in Anderlecht, ...). De buurten rondom het Jubelpark, van Neder-over-Heembeek en van het noorden van Evere scoren ook gemiddeld.

Deze geografie vertoont heel wat analogieën met de socio-economische structurering van de stad, waarbij de hinder zich concentreert in het centrale deel, net als de meest bestaansonzekere bevolking. Deze relatie wordt in stand gehouden door de werking van de huisvestingsmarkt, waarop de mogelijkheid om een woning in grote mate afhankelijk is van de financiële situatie van het huishouden. In tegenstelling tot wat men kan waarnemen op andere kaarten in de atlas, heeft men in de sociale woonwijken van de tweede kroon echter een appreciatie van de woonomgeving die weinig verschilt van deze van de aangrenzende buurten. Bij een gelijk socio-economisch niveau van de bewoners, is de appreciatie van de omgeving duidelijk beter in de sociale woningen van de tweede kroon dan in de meer centraal gelegen achtergestelde buurten. Deze differentiatie is echter eerder merkbaar op het vlak van de groene ruimte dan op dat van netheid of rust.

